KAS MUUSEUMIKIRJANIKE KAAON ON VALMIS?

Eestis on praegu 16 muuseumi, mida võime seostada konkreetse kirjanikuga. Suurem osa neist ongi kirjanikumuseumid, vaid mõne puhul moodustab kirjanikupärand ainult osa kogutervikust. Olgu need muuseumid siinkohal tähestiku järjekorras üles loetletud: Ahja muuseum (Tuglase „Väikese Illimari” maastik), A. H. Tammsaare muuseum Kadriorus, A. H. Tammsaare muuseum Vargamäel, Anna Haava mälestustuba, August Kitzbergi tubamuuseum, Betti Alveri muuseum, C. R. Jakobsoni talumuuseum, Dr. Fr. R. Kreutzwaldi memoriaalmuuseum, Eduard Vilde muuseum, Lydia Koidula memoriaalmuuseum, Liivi muuseum, Muhu muuseum (Juhan Smuuli tuba), Oskar Lutsu majamuuseum, Palamuse Oskar Lutsu Kihelkonnakoolimuuseum, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse muuseumiosakond (Tuglase muuseum Adsoni majas) ja Gustav Wulff-Õie muuseum Nüplis. Lisaks tegutseb MTÜ Karl Ristikivi Selts ning Valgamaal on aktiivsemalt hakatud tegelema August Gailiti pärandiga. Gailiti sünnikodus Kuiksillal ei ole küll muuseumi, kuid seal toimuvad Gailitiga seotud üritused ning majaperenaine lubab huvilistel oma kodus ringi vaadata. 2010. aastal loodi MTÜ Eesti Kirjanike Muuseumide Ühing, mille eesmärgiks on kirjanikele pühendatud muuseumide tihedam koostöö, kirjanike pärandi väärtustamine, hoidmine ning sellele laiema ühiskondliku kõlapinna leidmine.

Meil on niisiis üsna tugev kirjanikumuseumide traditsioon, mis paistab silma ka Euroopa kontekstis. Küllap on see nii seetõttu, et Eestis üldse on

tugev muuseumitraditsioon ning ka seetõttu, et kirjandus on olnud eestlaste üks tähtsamaid identiteedikandjaid. Kirjanike muuseumid moodustavad omalaadse kirjanduskaanoni, valitud autorite n-ö ruumilise esiletõstmise. Isikumuseumis on ju tihedalt läbi põimunud ruumisuhed, alates füüsilisest ruumist, kuhu muuseum on paigutunud, kuni kultuuri- ja tähendusruumini, millesse ta kuulub.

Meie tähendusruum muutub aga aina suhtelisemaks ja hajuvamaks ning paratamatult tekib küsimus, kas sellised kirjanikele pühendatud muuseumid on muutumas ajaloonähtuseks, mille sarnaseid kaasaegses maailmas enam juurde ei tehta? Loetletud muuseumide põhiosa pärineb kaugest nõukogude ajast. Betti Alveri (kõige hiljem lahkunud „muuseumikirjanik”) muuseum loodi 2006. aastal, kirjaniku 100. sünniaastapäeva puhul, 22 aastat pärast tema surma. Mis saab edasi? Kas hilisemate autorite mälestusruum paikneb vaid kosmilise interneti avarustes?

Kaalugem siiski esmalt muuseumitraditsiooni jätkamise võimalust. Lähiminevikust leiame mitmeid suuri kirjanikke, kellele võiks muuseumi luua. Esmalt võiksid kõne alla tulla näiteks Jaan Kross ja Mati Unt.

2009. aastal toimus Vilde muuseumis ümarlaud teemal „Kas Eesti vajab uusi kirjanike muuseumi?”. Ümarlaua algõukeks oli küsimus, mis saab näiteks Mati Undi, Jaan Krossi ja Vaino Vahingu pärandist. Mõeldud oli arhiivide kõrval ka nende n-ö esemelist pärandit. Küllap on terve koolkond inimesi, kellele seesugune asjade säilita-

mine ja väljapanek ei ole oluline. Looja pärand on tema looming. Olen aga veendunud, et looming peab ajale paremini vastu, kui looja isik on inimestele hästi teada ja lähedane. Millised võimalused selleks on? Eelkõige biograafiate ja monograafiate avaldamine, dokfilmid, konverentside korraldamine ning isikumuuseumide tegutsemine. Omal moel jäädvustab kirjanikku kindlasti ka temanimeline kirjandusauhind. Kuid mulle tundub, et niisuguste auhindade jagamise praktika ei pea alati silmas sarnasust ühe või teise loojatüübiga, seda põhimõtet pole ka kerge järgida, mistõttu neil auhindadel puudub tihti isiklikum mõde.

Konverentse Eestis ikka toimub, aga monograafiate osas on olukord üsna kesine. Paremal juhul avaldatakse mälestusteoseid (nt „Undi-jutud”) ja konverentsikogumikke. Suuremal osal meie kirjanikest ja klassikutest ei ole oma pühendunud uurijaid, kes muuhulgas tegeleksid ka eluloolise ainese kogumise ja jäädvustamisega. Kuid kahtlen, kas kirjandustraditsioon saab olla elujõuline, kui teda uuritakse vaid teoreetilise aspektist.

Võib-olla mõjub nn historiograafiline uurimine teisejärgulisena, sest nõukogude ajal oli see peamine viis, kuidas sai kirjanikke uurida pisutki ideoloogivabamalt, ning sellisest uurimisest tekkis küllastus. Kindlasti on oma mõju avaldanud ka „autori surma” teooria, mis nüüdseks on küll juba ise varjusurma vajunud. Teoreetikute ihalusest, mis haaras kirjandusiniimesi uue vabadusaja algul, võiks aga hakata tasahaaval välja kasvama. Teoreetilised manipulatsioonid välistavad sageli kirjaniku kui originaalse, kordumatu subjekti. Peaksime rohkem väärtustama meie oma kirjanike algupärast loovust.

See ei tähenda, et igale kirjanikule tuleks luua oma muuseum. Eesti on väike, muuseumide ülalpidamine üsna

kallis. Kuid on siiski isiksusi, kelle loomingu tegelemiseks ja mälestuse jäädvustamiseks tuleks see raha leida. Muuseum ei ole kirjaniku surimaskile tolmutkogumise koht, vaid paik, kus toimub uurimistegevus ja minevikupärandi pidev taastõlgendamine (vähemalt ideaalis).

Omaette küsimus on, missugune peaks välja nägema tänasel päeval loodav kirjaniku muuseum. Kas on mõtet korrata vana formaati? Vaadates maailma (eelkõige Euroopa) praktikat, võib näha, kuidas kirjanikumuuseumis on rõhuasetus isikuloolt liikunud loomingu esitlemisele. Hiljuti loodud Hamsuni muuseum (*Hamsunsenteret*) Põhja-Norras on selle ehedaim näide. Maja, mille planeerimisel arhitekt ammutas ideid Hamsuni loomingust, püüab edasi anda tema teoste atmosfääri. Võimalik, et Hamsuni puhul valiti niisugune rõhuasetus ka seetõttu, et tema isikut varjutab ikka veel kunagine seos natsionaalsotsialismiga. Kuid loomingule rõhub ka Victor Hugo muuseum Pariisis ja tekstidest sündivaile kujutlusile on rajatud Kafka muuseum Prahast. On loodud isegi fiktiivsete tegelaskujude muuseume, näiteks Sherlock Holmesi muuseum Londonis.

Eelkõige on uue muuseumi loomise keskmes küsimus, kuidas n-ö disainida elamusi, mille kirjaniku teosed on esile mananud. Liiale minemata, teemapargiks muutumata, säilitades eheduse ja usaldusväarsuse. Võiks ju kujutleda, et Mati Undi muuseum ei asu Kadriorus tema viimases kodus, vaid hoopis Mustamäe kortermaja ühes trepikojas, mille erinevates korterites „elavad” erinevad Undi tegelased. Ja ühe ukse tagant võime leida ka Undi tolleaegse elamise. Praegu on olemas inimesed, kes sealset eluolu mäletavad, ehk leiduks ka mõõlitükke ja muud algupärast. Usun, et sellise muuseumi külastamine oleks elamus. (Meenub paar aastat tagasi Tartus Mati Undist tehtud NATTIUM-

näitus. Tekstikatked, ruumilised instalatsioonid ja erinevad meediumid tekitasid vanas pärmivabrikus kunstilise elamuse, undilike reeglitega maailma.)

Undi muuseum Mustamäel oleks praegu *vintage*-koht, mis võiks kõita ainuüksi oma ajastulise, 1970. aastate õhustikuga. Rääkimata võimalustest, mida saaks kasutada Krossi tegelaste paigutamisel näiteks vanalinnas asuvasse interjööri. Sidudes kirjaniku loomingu, tema isikuloo ning ajastu kaas-aegsete meediumidega, saaksime oma suurkujud muuta n-ö käega katsutavateks. Ja pole kahtlust, et see innustab ka lugema. Mida rohkem kirjandus ühiskonnas nišistub, seda rohkem vajab ta teiselt poolt esiletõstmist. Muuseumid on siin oma vahenditega head abimehed.

Eelkõige aga avaldaksime niimoodi oma austust nende kirjanike vastu, kes vaieldamatult on meie elu ja kultuuri muutnud ja rikastanud. Muuseum võib olla mänguline, kuid tema peamine

eesmärk on siiski muus. Muuseum näitab, et meil on väärikust ja enesekindlust hinnata oma suurkujusid.

Hetkel on arutelud uute muuseumide loomise teemal ainult teoreetilised. Mõningate järelepärimiste käigus on selgunud, et puudub regulatsioon või idee, kes, kuidas ja millisel moel peaks tegelema eesti kultuuriloo seisukohalt oluliste isikute pärandi museaalse jäädvustamisega. Arhiivimaterjalid leiavad suures osas ehk tee Eesti Kirjandusmuuseumisse, ent asju, esemeid ei kogu süstemaatiliselt ükski institutsioon. Kogumisretked, mis kunagi ammu panid aluse Eesti Rahva Muuseumile, on nüüdseks unustatud. Aga esemeid kui meediumide mõju ei tohiks ka alahinnata. Loodetavasti ei lõpe meie museoloogiline kirjanduskaanon Juhan Smuuli ja Betti Alveriga, sest ka hilisemast ajast leiab muuseumiväärilisi autoreid.

MAARJA VAINO